

**PROGRAM NAUCZANIA
OŚMIOKLASOWEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ
(TYMCZASOWY)**

GEOGRAFIA

KLASY V—VIII

PL
Z-13
(1,63)

WARSZAWA 1963

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

MINISTERIUM für BILDUNG

LEHRPROGRAMM
FÜR DIE ACHTKLASSIGE GRUNDSCHULE
(Provisorium)

"ERDKUNDE"

Warschau 1963
Staatl. Schulbuchverlagsanstalten

Georg-Eckert-Institut BS78

1 203 789 3

PL

Z-13 (1,63)

M I N I S T E R S T W O O Ś W I A T Y

PROGRAM NAUCZANIA
OŚMIOKLASOWEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ
(TYMCZASOWY)

GEOGRAFIA

KLASY V—VIII

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

24543

WARSZAWA 1963
PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

Program nauczania wprowadzony zarządzeniem Mni-
stra Oświaty z dnia 1 lipca 1963 r. (Nr P1-1956/63).

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH — WARSZAWA 1963

Wydanie pierwsze. Nakład 50 000+250 egz. Ark.: druk. 2,25; wyd. 1,68. Oddano do
składania 8 V 1963 r. Podpisano do druku 10 VIII 1963 r. Druk ukończono w sierpniu
1963 r. Papier rotogr. kl. VII, 70 g. 61x86 cm z Fabryki Papieru w Myszkowie.
Zam. nr 4675/232/K K-10

Skład, matrycowanie i druk Zakłady Graficzne PZWS w Łodzi

UWAGI WSTĘPNE

Geografia jako nauka badająca środowiska geograficzne i związki zachodzące między działalnością człowieka a tym środowiskiem umożliwia poznanie świata oraz racjonalną działalność gospodarczą człowieka.

Nauczanie geografii w szkole stwarza duże możliwości kształtowania podstaw naukowego poglądu na świat.

Zaznajomienie uczniów z pięknem i bogactwami Polski, z jej osiągnięciami gospodarczymi i kulturalnymi, z warunkami życia w Polsce i w innych krajach odgrywa ważną rolę w rozwijaniu uczuć patriotycznych, w kształtowaniu poczucia więzi między narodami budującymi własną przyszłość na zasadach socjalizmu oraz solidarności z walczącymi o wyzwolenie narodo-
we i społeczne.

Nauczanie geografii sprzyja rozwojowi zdolności poznawczych uczniów, zwłaszcza umiejętności obserwowania zjawisk środowiska geograficznego i życia społecznego, odnajdywania związków i zależności między przyrodą a człowiekiem oraz między elementami środowiska przyrodniczego.

Zadaniem geografii jako przedmiotu nauczania w szkole podstawowej jest:

- przyswojenie uczniom wiadomości z geografii ogólnej, geografii Polski i świata w dostępnym na tym poziomie zakresie;
- zaznajomienie uczniów z warunkami geograficznymi i gospodarką człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem warunków geograficznych środowiska, w którym żyją uczniowie, procesów w nim zachodzących i wpływu człowieka na ich kształtowanie;

- wyrobienie umiejętności posługiwania się mapą, rocznikiem statystycznym oraz korzystania z popularnonaukowej literatury geograficznej.

MATERIAŁ NAUCZANIA

KLASA V

(2 godziny tygodniowo)

Krajobraz najbliższej okolicy

Obserwacje rzeźby terenu i wód w najbliższej okolicy (na wycieczkach). Tereny równinne, pagórkowate lub górzyste. Wysokość względna i bezwzględna. Poziomica.

Mapa poziomicowa barwna

Odczytywanie wysokości na mapach fizycznych na podstawie poziomic i skali barw. Niziny, wyżyny, góry.

Globus i mapa świata

Kształt Ziemi. Globus. Kierunki na globusie. Siatka geograficzna: południki, bieguny, równik, równoleżniki. Mapy półkul. Siatka kartograficzna. Kontynenty i oceany. Półkula północna i południowa, wschodnia i zachodnia. Szerokość i długość geograficzna. Ćwiczenia w oznaczaniu szerokości i długości geograficznej na globusie i na mapach.

W Europie

W Moskwie — stolicy Związku Radzieckiego; krajobraz przemysłowy Zagłębia Donieckiego; na polach uprawnych Ukrainy.

Krajobraz przemysłowy Anglii; krajobraz Holandii; krajobraz śródziemnomorski.

Linia brzegowa: półwyspy, morza, zatoki, wyspy. Łańcuchy górskie, wyżyny i niziny. Rzeki.

Przegląd państw Europy i ich stolic (na mapie):

— państwa socjalistyczne (Związek Radziecki, Polska, Czechosłowacja, Niemiecka Republika Demokratyczna, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Jugosławia, Albania);

— ważniejsze państwa kapitalistyczne (Niemiecka Republika Federalna, Francja, Anglia, Włochy).

Przez Azję i Australię

W tundrze i tajdze syberyjskiej. Wielkie elektrownie na rzekach syberyjskich. Nad Morzem Kaspijskim.

Wśród pól ryżowych i plantacji herbaty w Chinach. Nad rzeką Hoang-ho. W wielkim mieście chińskim. Na wulkanicznych wyspach japońskich. W najwyższych górach świata. W delcie Gangesu i Brahmaputry. Na stepach Australii.

Przegląd gór, wyżyn, nizin, rzek i jezior na mapie Azji i Australii.

Największe państwa Azji, ich główne miasta.

Od Antarktydy do Grenlandii przez Amerykę

Krajobraz podbiegunowy Antarktydy. W pampie argentyńskiej. Na plantacji kawy. W puszczy brazylijskiej nad Amazonką. Na plantacji trzciny cukrowej na Kubie. W wielkim mieście amerykańskim. Nad Wielkimi Jeziorami. U Eskimosów na Grenlandii.

Przegląd gór, wyżyn, nizin, głównych rzek i wielkich jezior na mapie Ameryki. Największe państwa Ameryki, ich główne miasta.

Ruchy Ziemi

Gwiazdy, Słońce, planety, Księżyc. Sztuczne satelity Ziemi. Mikołaj Kopernik. Ruch wirowy Ziemi. Dzień i noc, doba. Pory roku. Zmiany wysokości Słońca nad widnokregiem w różnych porach roku. Ruch obiegowy, zwrotniki, koła podbiegunowe, strefy oświetlenia Ziemi.

W Afryce

Lasy równikowe, sawanny i stepy, pustynie. Symetryczny

układ krajobrazów po obu stronach równika. W wiosce murzyńskiej. W oazie na Saharze. Nad Nilem i Kanałem Sueskim.

Przegląd gór i wyżyn, wielkich rzek i jezior na mapie Afryki. Najważniejsze państwa Afryki. Kraje walczące o niepodległość.

Ćwiczenia i obserwacje

Wyznaczanie kierunków głównych i pośrednich w terenie według Słońca i kompasu.

Oznaczenie kierunków na mapie.

Notowanie długości dnia i nocy, np. cztery razy w ciągu roku (w czterech porach roku).

Obserwacje wysokości Słońca nad widnokretem i pomiar długości cienia w południe (w oznaczonych dniach w ciągu kilku miesięcy).

Oznaczenie na mapach konturowych: rzek, jezior, mórz, półwyspów i wysp oraz poznanych państw i ich stolic.

KLASA VI

(2 godziny tygodniowo)

OGÓLNY PRZEGLĄD ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO POLSKI

Mapa fizyczna Polski

Podziałka. Mierzenie i obliczanie odległości na mapach Polski o różnych podziałkach. Zależność treści mapy od podziałki.

Powtórzenie i rozszerzenie wiadomości o siatce kartograficznej.

Położenie Polski

Położenie na kuli ziemskiej i w Europie. Określenie szerokości i długości krańcowych punktów terytorium Polski. Obszar i granice. Sąsiedzi Polski.

Ukształtowanie powierzchni Polski

Góry, wyżyny, niziny. Ćwiczenia w czytaniu mapy poziomicowej barwnej. Pasowy układ ukształtowania powierzchni.

Obrazy z przeszłości geologicznej Polski

Okres węglowy, zalewy mórz, okresy powstawania gór, zlodowacenia. Najpospolitsze skały: granit, bazalt, wapień, piaskowce, piaski, żwiry i gliny. Skały w najbliższej okolicy (wycieczka).

Gleby

Rodzaje gleb i ich rozmieszczenie. Czytanie mapy gleb.

Pogoda i klimat

Temperatura, zachmurzenie, opady, ciśnienie, wiatry. Stacje meteorologiczne. Mapy pogody. Izotermy. Ćwiczenia w czytaniu map klimatycznych. Zależność klimatu od położenia i ukształtowania powierzchni. Cechy klimatu Polski.

Wody powierzchniowe i podziemne

Dorzecza. Działy wód. Rzeki i ich główne dopływy. Zlewiska. Kanały i ich znaczenie. Największe jeziora i ich pochodzenie. Źródła.

Gospodarka wodna w Polsce Ludowej.

Ochrona przyrody

Ochrona zasobów naturalnych (gleby, wody, lasy). Parki narodowe. rezerваты, pomniki przyrody; rośliny i zwierzęta objęte ochroną przyrody.

PRZEGLĄD KRAIN NATURALNYCH POLSKI

Karpaty. Tatry. Krajobraz wysokogórski. Klimat górski. Układ pionowy stref roślinnych. Podhale i Pieniny. Przełom Dunajca.

Beskidy i Podgórze Karpackie. Główne pasma. Rola kotlin i dolin w życiu mieszkańców gór. Górale.

Bogactwa naturalne Karpat: ropa naftowa, gaz ziemny, sól kamienna, skały użytkowe. „Biały węgiel”. Źródła mineralne. Uzdrowiska. Parki narodowe. Rezerваты.

Obniżenie podkarpackie. Kotlina Sandomierska. Bogactwo siarki. Kotlina Oświęcimska. Brama Krakowska. Znaczenie komunikacyjne i osadnicze obniżenia podkarpackiego.

Sudety. Grupy górskie i kotliny. Bogactwa mineralne: węgiel kamienny, węgiel brunatny, glinki ceramiczne, skały użytkowe. Rozbudowa przemysłu; Turoszów. Uzdrowiska.

Nizina Śląska. Bogactwa naturalne. Lubińskie zagłębie miedziowe. Wrocław i inne miasta śląskie.

Wyżyny południowej Polski. Wyżyna Śląska. Bogactwa mineralne: węgiel kamienny, rudy. Okręg górniczo-przemysłowy, rozwój górnictwa i przemysłu. Miasta śląskie.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Krajobraz skał wapiennych. Bogactwa naturalne: wapień, rudy żelaza. Kraków. Nowa Huta, jej powstanie i rozwój. Ojcowski Park Narodowy.

Niecka Nidziańska. Gips. Źródła mineralne.

Wyżyna Kielecko-Sandomierska. Góry Świętokrzyskie. Krajobraz starych gór. Gołoborza. Puszcza Jodłowa. Bogactwa mineralne: piaskowce, wapień, rudy żelaza.

Wyżyna Lubelska i Roztocze. Krajobraz lessowy. Warunki sprzyjające rozwojowi rolnictwa. Rozwój przemysłu.

Kraina Wielkich Dolin. Nizina Wielkopolska. Wysoczyzny i pradoliny. Rolnictwo. Bogactwa mineralne: węgiel brunatny, sole, ropa naftowa. Przemysł. Poznań.

Nizina Mazowiecka. Sieć rzeczna. Rozwój przemysłu. Międzynarodowy rurociąg naftowy; Płock — ośrodek przemysłu naftowego. Warszawa — stolica Polski. Puszcze: Kampinoska i Białowieska. Kampinoski i Białowieski Park Narodowy. Grupy etniczne Mazowsza: Księżacy, Mazury, Kurpie.

Pojezierze. Charakterystyczne cechy młodego krajobrazu polodowcowego. Pojezierze Pomorskie. Pojezierze Mazurskie. Jeziora. Puszcze i ich znaczenie gospodarcze.

Bałtyk i Pobrzeże Bałtyckie. Niziny nadmorskie i wybrzeże. Rodzaje brzegów. Mierzeje i zalewy. Delta Wisły. Zalew Szczeciński. Miasta nad Bałtykiem: Gdańsk, Gdynia, Szczecin — wielkie porty i ośrodki przemysłowe. Rozwój

przemysłu stocznowego w Polsce Ludowej. Rybołówstwo, jego rozwój, porty rybackie. Kaszubi. Znaczenie morza dla Polski. Wybrzeże morskie miejscem wypoczynku dla ludzi pracy i młodzieży.

LUDNOŚĆ I GOSPODARKA POLSKI

Podział administracyjny Polski. Liczba ludności i jej przyrost. Gęstość zaludnienia. Ludność miast i wsi. Zajęcia ludności. Ruch ludności związany z procesem urbanizacji i uprzemysłowienia kraju.

Rozwój przemysłu w Polsce Ludowej: górnictwo, hutnictwo, przemysł chemiczny i maszynowy. Główne okręgi przemysłowe, ich rozbudowa.

Rolnictwo w Polsce Ludowej, najważniejsze uprawy, hodowla. Kierunki rozwoju rolnictwa — spółdzielnie produkcyjne, państwowe gospodarstwa rolne. Główne okręgi rolnicze. Lasy, zalesianie kraju.

Komunikacja lądowa: elektryfikacja linii kolejowych, rozbudowa sieci dróg bitych. Komunikacja wodna. Linie lotnicze.

Perspektywy rozwoju gospodarczego Polski.

ĆWICZENIA

Określanie współrzędnych geograficznych wybranych miejscowości i najbardziej wysuniętych punktów granic Polski. Wskazywanie większych miast i określanie ich położenia. Czytanie i orientowanie planów lub map okolicy oraz map turystycznych.

Czytanie map klimatycznych, map gleb i surowców mineralnych, mapy administracyjnej.

Ćwiczenia na mapach konturowych: zaznaczanie granic, wpisywanie nazw państw sąsiadujących, zaznaczanie i wpisywanie nazw poznanych gór, rzek, jezior i miast, wyznaczanie działów wód, zakreślanie dorzeczy i zaznaczanie obszarów występowania najważniejszych bogactw naturalnych.

Rozpoznawanie najpospolitszych skał i gleb (przede wszystkim występujących w najbliższej okolicy). Sporządzanie kolekcji próbek skał i gleb z najbliższej okolicy.

Czytanie i sporządzanie wykresów i diagramów.

KLASA VII

(2 godziny tygodniowo)

EUROPA I AZJA

Położenie Eurazji na kuli ziemskiej. Podział na Europę i Azję. Ludność. Nierównomierna gęstość zaludnienia.

Europa — przegląd ogólny

11 Skunder

Położenie Europy. Obszar. Rozciągłość południkowa i równoleżnikowa. Ukształtowanie poziome. Morza śródziemne i przybrzeżne, zatoki, cieśniny, półwyspy, wyspy i przylądki.

Ukształtowanie pionowe. Główne pasma górskie. Wyżyny, niziny, depresje.

Klimat. Wpływ Oceanu Atlantyckiego i Prądu Zatokowego oraz kontynentu azjatyckiego na klimat Europy. Wyodrębnienie głównych typów klimatycznych.

Wody lądowe. Główne systemy rzeczne. Zlewiska. Największe jeziora Europy. Najważniejsze połączenia kanałowe.

Strefy roślinne.

Azja — przegląd ogólny

Obszar. Linia brzegowa. Ukształtowanie powierzchni. Najważniejsze góry, wyżyny i niziny. Kontrasty klimatyczne i roślinne. Sieć rzeczna i obszary bezodpływowe.

PRZEGLĄD PAŃSTW EUROPY

16 Skunder

Współczesne
Związek *socialistyczne* Socjalistycznych Republik *16* Radzieckich

Położenie, obszar, granice. Morza, rzeki i jeziora. Krainy naturalne. Strefy klimatyczne, glebowe i roślinne. Bogactwa naturalne i ich wykorzystanie.

Ludność, jej liczba, nierównomierność zaludnienia. Państwo wielonarodowe. Republiki związkowe. Moskwa i inne miasta, ich rozwój.

Socjalistyczne formy gospodarki. Dynamizm rozwoju gospodarczego. Najważniejsze okręgi górniczo-przemysłowe. Syberia — kraj przeobrażeń. Rolnictwo: rozmieszczenie głównych upraw i hodowli, rozszerzenie zasięgu upraw. Komunikacja lądowa, wodna i lotnicza.

Rola ZSRR w świecie. Znaczenie potęgi gospodarczej ZSRR dla utrzymania pokoju. Współpraca gospodarcza z krajami socjalistycznymi. Stosunki polityczne, gospodarcze i kulturalne z Polską. Pomoc udzielana krajom wyzwolonym i wyzwalającym się z ucisku kolonialnego.

Czechosłowacja

Położenie śródlądowe. Krainy geograficzne. Socjalistyczne formy gospodarki. Uprzemysłowienie kraju. Rolnictwo. Państwo dwu narodów. Praga i Bratysława. Osiągnięcia w budownictwie socjalistycznym.

Węgry

Nizina węgierska. Klimat. Dunaj i jego znaczenie gospodarcze. Rolnictwo. Najważniejsze uprawy i hodowla. Rozwój przemysłu. Budapeszt. Osiągnięcia w budownictwie socjalistycznym.

Rumunia

Krainy geograficzne i ich znaczenie gospodarcze. Bogactwa naturalne. Rozwój przemysłu naftowego. Przełom Dunaju; delta Dunaju. Bukareszt. Osiągnięcia w budownictwie socjalistycznym.

Bułgaria

Różnorodność krain geograficznych i ich znaczenie gospodarcze. Rozwój rolnictwa i przemysłu. Znaczenie gospodarcze Morza Czarnego. Sofia. Osiągnięcia w budownictwie socjalistycznym.

Jugosławia

Jugosławia — kraj wielonarodowy. Krainy geograficzne. Zjawiska krasowe. Wybrzeże dalmatyńskie. Znaczenie Adriatyku. Przeobrażenia społeczno-gospodarcze. Różnorodność bogactw naturalnych i rozwój przemysłu. Rolnictwo. Belgrad.

Albania

Krajobraz. Rozwój gospodarki.

Niemiecka Republika Demokratyczna

Położenie, obszar, granice. Krainy geograficzne, ich znaczenie. Bogactwa mineralne. Główne okręgi przemysłowe. Rolnictwo. Miasta: Berlin, Lipsk, Drezno.

Przemiany społeczno-gospodarcze i osiągnięcia w budownictwie socjalistycznym. Pokojowa polityka NRD. Odra i Nysa granicą pokoju.

Kraje socjalistyczne Europy

Rozwój gospodarczy krajów socjalistycznych Europy. Współpraca w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, jej znaczenie dla umocnienia jedności państw socjalistycznych i dla utrzymania pokoju w świecie. Współpraca polityczna i kulturalna państw socjalistycznych.

kraje kapitalistyczne 16 str. Niemiecka Republika Federalna

Krainy geograficzne. Stare góry i zapadliska rowowe. Bogactwa naturalne. Główne okręgi przemysłowe. Sieć rzeczna i jej znaczenie komunikacyjne. Hamburg. Rolnictwo. Ludność. Główne miasta. NRF państwem kapitalistycznym. — Polityka remilitaryzacji i rewizjonizmu.

Francja

Położenie między Oceanem Atlantyckim a Morzem Śródziemnym. Różnorodność krain geograficznych. Masywy, góry, baseny. Sieć rzeczna i połączenia kanałowe. Klimat. Rolnictwo. Bogactwa mineralne. Główne okręgi przemysłowe. Ludność Francji. Naj-

ważniejsze miasta i porty. Paryż. Rozpad systemu kolonialnego.

Belgia i Holandia

Charakterystyka geograficzno-gospodarcza. Walka Holendrów z morzem. Wielkie porty i ich znaczenie.

Wielka Brytania

Położenie wyspiarskie i jego znaczenie. Ukształtowanie powierzchni. Klimat morski — znaczenie Prądu Zatokowego. Bogactwa mineralne. Wielkie ośrodki przemysłowe. Rolnictwo. Ludność. Miasta. Porty.

Rozpad Imperium Brytyjskiego. Kraje i terytoria zależne. Brytyjska Wspólnota Narodów.

Austria i Szwajcaria

Alpy — krajobraz wysokogórski, lodowce. Klimat górski. Gospodarka rolna i przemysłowa. Zasoby energetyczne. Komunikacja. Turystyka. Miasta: Wiedeń, Berno, Genewa.

Włochy

Centralne położenie Włoch na Morzu Śródziemnym. Ogólna charakterystyka klimatu i roślinności śródziemnomorskiej. Główne krainy geograficzne. Trzęsienia ziemi i zjawiska wulkaniczne. Gospodarka. Wyzyskanie siły wodnej. Ludność i jej zajęcia. Główne miasta: Rzym, Neapol, Mediolan, Wenecja, Florencja. Zabytki kulturalne. Turystyka.

Hiszpania i Portugalia

Charakterystyka geograficzna krain naturalnych półwyspu Pirenejskiego. Miasta: Madryt, Barcelona, Lizbona.

Faszystowski system polityczny w Hiszpanii i Portugalii.

Kraje skandynawskie

Półwysep Skandynawski — najstarsza część kontynentu europejskiego. Charakterystyka krain geograficznych Skandy-

nawii. Wybrzeża fiordowe. Bogactwa mineralne, energia wodna, przemysł. Rybołówstwo morskie. Lasy i ich wykorzystanie. Rolnictwo. Stolicy i wielkie miasta.

Przegląd państw kapitalistycznych na mapie politycznej Europy.

PRZEGLĄD PAŃSTW AZJI

Chińska Republika Ludowa

Położenie, obszar, granice. Charakterystyka naturalnych krain geograficznych. Kontrasty klimatyczne; klimat monsunowy. Wielkie rzeki i ich rola w życiu Chin. Bogactwa naturalne i ich wykorzystanie.

Ludność i jej rozmieszczenie. Wielkie miasta: Pekin, Tchien-Tsin, Szanghaj, Kanton. Stara kultura chińska i jej zabytki.

Socjalistyczne formy gospodarki. Wpływ przemian politycznych na rozwój gospodarczy. Rozwój przemysłu, główne okręgi przemysłowe. Rolnictwo, najważniejsze uprawy.

Mongolia, Korea — KRL-D, Wietnam — WRL

Ogólna charakterystyka warunków geograficznych. Socjalistyczne przemiany społeczno-gospodarcze.

Japonia

Położenie wyspiarskie. Ukształtowanie powierzchni. Klimat. Wulkany i trzęsienia ziemi. Energia wodna. Przemysł. Rolnictwo. Rybołówstwo. Ludność i jej rozmieszczenie. Główne miasta. Polityczne wpływy USA.

India, Pakistan, Cejlon, Indonezja

Różnorodność środowiska geograficznego. Klimat monsunowy gorący. Uprawy rolne — gospodarka plantacyjna, sztuczne nawadnianie. Bogactwa naturalne. Przemysł. Ludność. Przyrost naturalny. Różnorodność językowa i religijna. Kultura hinduska. Główne miasta.

Kraje Bliskiego Wschodu

Azja Mniejsza, Półwysep Arabski, Mezopotamia, Wyżyna Iranu — ogólna charakterystyka warunków geograficznych.

Ludność, ruchy narodowe.

Eksploatacja ropy naftowej przez obce kapitały.

Przegląd państw (Turcja, Irak, Iran).

KLASA VIII

(2 godziny tygodniowo)

AFRYKA

Wiadomości ogólne

Położenie, obszar. Linia brzegowa. Ukształtowanie powierzchni. Rzeki. Jeziora. Obszary bezodpływowe. Klimat. Znaczenie pasatów. Symetryczny układ stref klimatycznych i roślinnych.

Charakterystyka głównych krain geograficznych. Główne płody i surowce mineralne.

Ludność Afryki

Narody afrykańskie. Ruchy narodowo-wyzwoleńcze. Rozpad kolonializmu. Dyskryminacja rasowa. Najważniejsze państwa niezależne i obszary zależne.

AMERYKA PÓLNOČNA

Wiadomości ogólne

Położenie i obszar. Południkowy układ i różnorodność krain geograficznych. Klimat. Wody.

Kanada

Lasy. Bogactwa mineralne. Podstawowe gałęzie przemysłu. Obszary rolnicze i hodowlane. Ludność. Większe miasta.

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

Wielkie obszary rolnicze. Kapitalistyczne formy gospodarki rolnej. Rozmieszczenie głównych upraw.

Bogactwa mineralne. Główne okręgi przemysłowe. Kapitalistyczne formy gospodarki w przemyśle. Komunikacja. Ludność. Dyskryminacja Murzynów. Polacy w USA. Najważniejsze miasta.

Stany Zjednoczone Ameryki — najpotężniejszy kraj kapitalistyczny. Imperialistyczna polityka Stanów Zjednoczonych — obrona interesów krajów kapitalistycznych, utrzymywanie w zależności politycznej i gospodarczej krajów słabo rozwiniętych. Bazy wojskowe na kontynentach świata.

AMERYKA ŚRODKOWA

Krainy geograficzne. Klimat. Kanał Panamski. Meksyk, Kuba — przemiany społeczno-polityczne i gospodarcze.

AMERYKA POŁUDNIOWA

Wiadomości ogólne

Położenie i obszar. Krainy geograficzne. Klimat. Rzeki. Bogactwa naturalne i ich wykorzystanie.

Brazylia

Gospodarka plantacyjna: kawa, herbata, bawełna, kauczuk. Gospodarka hodowlana. Bogactwa mineralne i ich wykorzystanie. Ludność. Polacy w Brazylii. Rio de Janeiro. Brasilia — stolica kraju.

Inne państwa Ameryki Południowej

Argentyna (rolnictwo i przemysł), Wenezuela (przemysł naftowy).

Wpływy polityczne i gospodarcze Stanów Zjednoczonych.

AUSTRALIA

Wiadomości ogólne

Ukształtowanie poziome i pionowe. Klimat. Wielka Pustynia. Wody. Studnie artezyjskie.

Osobliwości świata zwierzęcego i roślinnego. Gospodarka hodowlana. Bogactwa mineralne i ich wykorzystanie. Ludność. Miasta.

ANTARKTYDA

Położenie, obszar. Łądogłód. Klimat. Podróże badawcze. Badania Antarktydy.

Przegląd państw na mapie politycznej świata.

POLSKA W ŻYCIU POLITYCZNO-GOSPODARCZYM ŚWIATA

Osiągnięcia i rozwój głównych gałęzi gospodarki narodowej w Polsce Ludowej

Polska Ludowa krajem przemysłowo-rolniczym.

Przemysł. Surowce energetyczne Polski. Obszary wydobywania surowców energetycznych: węgla kamiennego i brunatnego. Znaczenie węgla brunatnego w rozwoju gospodarki energetycznej. Poszukiwanie źródeł ropy naftowej. Międzynarodowe rurociągi ropy naftowej i gazu ziemnego.

Inne surowce o podstawowym znaczeniu w gospodarce narodowej: żelazo, miedź, cynk, ołów, siarka, sole, drewno. Wykorzystanie wody jako źródła energii.

Główne gałęzie przemysłu: hutnictwo, górnictwo, przemysł maszynowy, chemiczny.

Charakterystyka głównych okręgów przemysłowych w Polsce Ludowej.

Elektryfikacja kraju. Komunikacja — główne szlaki kolejowe, drogi wodne.

Porty morskie, ich obroty i charakterystyka usług. Rozwój polskiej floty handlowej.

Rolnictwo. Kierunki rozwoju gospodarki rolnej i hodowlanej. Mechanizacja rolnictwa. Melioracja gruntów uprawnych i łąk. Państwowe gospodarstwa rolne i spółdzielnie produkcyjne. Kółka rolnicze.

Ludność Polski. Struktura zawodowa ludności. Proces urbanizacji kraju.

Polacy poza granicami Polski. Współpraca Polonii zagranicznej z Polską.

Pozycja Polski w świecie: zasoby surowców i ich wydobycie, produkcja przemysłu i rolnictwa — w porównaniu z innymi krajami.

Współpraca gospodarcza Polski z krajami socjalistycznymi. Pomoc krajom słabo rozwiniętym. Stosunki handlowe Polski z krajami kapitalistycznymi.

Perspektywy rozwoju socjalistycznej gospodarki w Polsce Ludowej.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

Materiał nauczania geografii w klasach V—VIII obejmuje następujące działy:

- w klasie V — elementy geografii ogólnej oraz charakterystykę typowych krajobrazów świata,
- w klasie VI — geografję Polski,
- w klasie VII — geografję Europy i Azji,
- w klasie VIII — geografję pozostałych kontynentów oraz charakterystykę gospodarczą Polski na tle świata.

W materiale nauczania każdej klasy zawarte są elementy geografii ogólnej. Podstawowe pojęcia niezbędne w nauczaniu geografii, jak kierunki, plan, podziałka, mapa i znaki na mapach, kształt Ziemi, siatka geograficzna, położenie geograficzne, ruchy Ziemi, występują już w programie klas IV i V. Inne pojęcia przyswaja sobie uczeń, wykorzystując konkretny materiał opisu krajobrazów świata w klasie V, geografii regionalnej Polski w klasie VI i geografii regionalnej świata w klasach VII i VIII.

W ciągu całego kursu geografii w szkole podstawowej systematycznie pogłębia się i uzupełnia wiadomości związane z zagadnieniem wysokości względnej i bezwzględnej, podziałką, długością i szerokością geograficzną, ruchami Ziemi, klimatami na kuli ziemskiej. W szczególności kładzie się nacisk na kształtowanie umiejętności posługiwania się mapami o różnych treściach, jak: fizyczne, topograficzne, klimatyczne, gleb, polityczne, gospodarcze.

Wprowadzając elementarne wiadomości z życia społeczno-gospodarczego Polski i innych państw świata, wdraża się uczniów również do posługiwania się łatwymi zestawieniami statystycznymi oraz uczy się ich czytania i sporządzania prostych wykresów.

Zaprawianie uczniów do prawidłowego i samodzielnego myślenia i rozwijania umiejętności stosowania zdobytej wiedzy geogra-

ficznej w praktyce wymaga odpowiednich metod nauczania.

Nauczanie geografii rozpoczyna się od obserwacji i ćwiczeń w terenie, na boisku szkolnym, na wycieczkach, w pracowni geograficznej lub w klasie.

Obserwacje meteorologiczne i astronomiczne należy prowadzić w określonych z góry miejscach lub dniach, np. obserwacje meteorologiczne we wrześniu, styczniu, kwietniu i czerwcu, a obserwacje wysokości Słońca nad widnokregiem w dniach kalendarzowych zmian pór roku. Obserwacje te ułatwią uczniom zrozumienie takich zagadnień, jak pogoda, klimat, świat roślinny, ruchy Ziemi, stanowisko Ziemi we Wszechświecie.

Ważną rolę w nauczaniu geografii odgrywają obserwacje prowadzone na wycieczkach szkolnych. Oprócz wycieczek po najbliższej okolicy każda klasa powinna odbyć wycieczkę dalszą o charakterze krajoznawczym. W klasie V wycieczka taka nie powinna trwać dłużej niż jeden do dwóch dni. W klasach VI, VII i VIII można organizować wycieczki kilkudniowe. Wycieczki tego typu służą poznawaniu krain geograficznych, odmiennych pod względem krajoznawczym i gospodarczym od tej, w której znajduje się szkoła.

Szczegółowy program wycieczki powinien być starannie przygotowany i dostosowany do możliwości percepcyjnych uczniów. W tematyce wycieczki uwzględnia się również niektóre zagadnienia związane z nauczaniem innych przedmiotów, jak np. historii, biologii, języka polskiego, chemii. Należy jednak unikać przeładowania tematyki i przeciążania młodzieży. Cel i plan wycieczki nauczyciel omawia z uczniami przed wyruszeniem w teren, angażując ich do prac przygotowawczych. Można m. in. powierzyć uczniom opracowanie szczegółów trasy, zgromadzenie odpowiednich materiałów ilustracyjnych, kartograficznych i opisów.

W czasie wycieczki zwraca się uwagę na charakterystyczne elementy krajobrazu, warunki życia i gospodarkę człowieka oraz ich powiązania ze środowiskiem naturalnym. Wycieczka stanowi także okazję do praktycznego posługiwania się mapą i kompasem.

Jest to nieodzowny warunek prawidłowej pracy w terenie na każdym stopniu nauczania. Dokonane podczas wycieczki obserwacje, a także zebrane materiały nauczyciel wykorzystuje na lekcjach.

Materiał nauczania geografii wprowadza stopniowo elementy krajoznawstwa.

Krajoznawstwo rozszerza zakres wyobrażeń i pojęć geograficznych, wzbogaca wiadomości geograficzne ucznia i uczy rozumienia krajobrazu geograficznego. Wśród różnych form pracy pozalekcyjnej z zakresu geografii podstawową formą są kółka geograficzno-krajoznawcze. Celem pracy kółek jest poszerzenie i pogłębianie wiadomości zdobytych na lekcjach geografii, dokładniejsze poznawanie własnego regionu, kraju ojczystego, jak również krajów odległych. Ten rodzaj pracy krajoznawczej opierać się powinien w dużej mierze na inicjatywie uczniów i służyć rozwijaniu zainteresowań naukowych oraz wyrabianiu samodzielności młodych krajoznawców.

Praca w kółkach geograficzno-krajoznawczych przyczynia się do kształtowania odczucia piękna krajobrazu, miłości do przyrody i zrozumienia potrzeby ochrony jej bogactw i zasobów.

Nauczanie geografii należy możliwie często opierać na samodzielnej pracy uczniów.

Podstawą do jej organizowania są mapy w atlasie i w podręczniku, mapki konturowe i zeszyty do ćwiczeń geograficznych. Praca z mapą jest jednym ze środków aktywizacji oraz rozwijania samodzielnego myślenia uczniów. Nauczanie geografii daje szerokie możliwości stosowania nowoczesnych metod pracy dydaktycznej. Analiza każdego niemal tematu pozwala na formułowanie problemów i ich rozwiązywanie w zespole uczniowskim przy pełnym wykorzystaniu map, ilustracji i materiału liczbowego w podręczniku oraz znanych uczniom pojęć.

Kładąc główny nacisk na samodzielną pracę uczniów, nie rezygnuje się jednak z takich metod nauczania, jak pogadanka, opowiadanie, opis, interesujące sprawozdanie z podróży. Odczytanie urywka z literatury podróźniczej może być również cen-

nym uzupełnieniem wiadomości zdobywanych przez obserwację, oglądanie ilustracji oraz czytanie tekstu podręcznika.

Obowiązujący materiał nauczania należy opracować przede wszystkim na lekcjach w klasie. Praca domowa uczniów ma na celu utrwalanie i pogłębianie tego materiału, a w pewnych przypadkach może być przygotowaniem do lekcji następnej. Wykonanie pracy domowej nie powinno zajmować uczniowi jednorazowo więcej niż 15 do 20 minut. Nie należy stosować zadań domowych w formie pisemnych wypracowań: opisów krajobrazów, streszczeń rozdziałów z podręcznika ani zalecać przerysowywania map z atlasu lub podręcznika. Główną treść pracy domowej ucznia powinny stanowić różne rodzaje ćwiczeń, zapoznawanie się z tekstem podręcznika lub przygotowanie odpowiedzi na pytania podane w podręczniku albo sformułowane przez nauczyciela.

Do nauczania geografii niezbędne są: mapy Polski, kontyentów i krajów, mapy świata i planigloby, globusy fizyczne, globusy indukcyjne, kompas, gnomon, przyrządy do geografii astronomicznej oraz ilustracje geograficzne.

Cenną pomoc stanowią przeźrocza i filmy. Szczególnie doniosłą rolę odgrywa film, który przyczynia się do wzbogacenia wyobraźni uczniów, pomaga w zrozumieniu wielu pojęć geograficznych, pobudza w wysokim stopniu uwagę i zainteresowanie.

O skutecznej realizacji programu nauczania geografii decyduje w znacznym stopniu współpraca nauczyciela geografii z nauczycielami innych przedmiotów.

Zagadnienia związane z kartografią, kształtem Ziemi i jej ruchami wiążą się z pojęciami matematycznymi, jak np. skala, plan, kąt, koło, kula.

Umiejętność posługiwania się mapami jest bardzo przydatna na lekcjach innych przedmiotów, przede wszystkim historii.

Korelacja nauczania geografii z biologią dotyczy głównie zagadnień środowiska przyrodniczego. W zakresie obserwacji meteorologicznych oraz przy omawianiu zagadnień klimatycznych i oświetlenia Ziemi wystąpią powiązania z fizyką.

W nauczaniu geografii należy czynnie współdziałać w rozwi-

janiu kultury języka ojczystego przez stosowanie różnych form wypowiedzi: opowiadanie, opis, charakterystyka krajobrazów i zagadnień gospodarczo-politycznych.

Uwagi o realizacji programu dla poszczególnych klas zawierają orientacyjny przydział godzin dla większych działów materiału nauczania, pozostawiając nauczycielowi szczegółowy rozkład materiału — z uwzględnieniem lekcji przewidzianych na powtórzenie. Kolejność przerabianych działów i tematów powinna jednak w zasadzie odpowiadać porządkowi ustalonemu w programie. W uzasadnionych przypadkach nauczyciel może wprowadzić zmiany w tej kolejności.

W klasach łączonych, podczas tzw. zajęć cichych, uczniowie powinni wykonywać samodzielne prace, obejmujące przede wszystkim różne ćwiczenia, jak np.: czytanie planu i mapy, obliczanie na planie i mapie odległości określonych punktów przy zastosowaniu podziałki, modelowanie w glinie lub piasku różnych fragmentów terenu najbliższej okolicy. Uczniowie mogą wykonywać również ćwiczenia na mapach konturowych Polski, Europy czy świata, zależnie od opracowywanej tematyki. Oprócz tego należy także korzystać z ćwiczeń podanych w podręczniku. Wszystkie te prace powinny być przed rozpoczęciem zajęć dokładnie wyjaśnione, a pytania i polecenia wyraźnie sformułowane. Zajęcia ciche mogą polegać albo na powtarzaniu i utrwalaniu zdobytych już wiadomości, albo na przygotowaniu się do nowej lekcji, np. zapoznanie się z nowym terenem na podstawie mapy, przeczytanie odpowiedniego rozdziału z podręcznika.

KLASA V

Nauczanie geografii w klasie V ma na celu zaznajomienie uczniów z elementami geografii ogólnej oraz z cechami typowych krajobrazów różnych obszarów kuli ziemskiej. Wybrane krajobrazy świata dadzą uczniom zasób wyobrażeń niezbędnych do zrozumienia tych pojęć z geografii ogólnej, które będą treścią nauczania w klasach wyższych. Aby to osiągnąć, należy przy-

zwyczajając uczniów do obserwowania i wyjaśniania zjawisk w bezpośrednim otoczeniu i porównywania ich ze zjawiskami występującymi w krajobrazach obszarów odległych, niedostępnych bezpośredniej obserwacji.

W klasie V należy położyć szczególny nacisk na opanowanie przez uczniów następujących wiadomości:

- kształt i wielkość Ziemi, kierunek na globusie i mapie, siatka geograficzna, położenie geograficzne,
- rozmieszczenie lądów i mórz na kuli ziemskiej,
- główne formy ukształtowania powierzchni Ziemi, linii brzegowej kontynentów, największe rzeki i jeziora.

Ponadto uczniowie powinni poznać charakterystyczne cechy typowych krajobrazów kuli ziemskiej, ważniejsze państwa europejskie i ich stolice oraz państwa pozaeuropejskie, na których przykładzie omawiano typowe krajobrazy.

W związku z przyswajaniem wiedzy należy kształcić u uczniów następujące umiejętności:

- obliczanie odległości rzeczywistych na podstawie podziałki mapy,
- oznaczanie długości i szerokości geograficznej,
- rozróżnianie form powierzchni na mapie fizycznej świata i kontynentów,
- wskazywanie na mapie i poprawne nazywanie poznanych gór, wyżyn, nizin, mórz i zatok, wysp i półwyspów, rzek i jezior oraz państw i ich stolic.

Realizację programu nauczania w tej klasie rozpoczyna się od rozszerzenia, pogłębienia i utrwalenia wiadomości i umiejętności, zdobytych przez uczniów w klasie IV. Dotyczy to szczególnie kierunków, sposobów ich wyznaczania i orientowania się w terenie, podziałki i sposobu obliczania według niej odległości na planach i mapach.

Wiadomości o formach powierzchni i wodach lądowych, jakie uczniowie już uzyskali, należy przypomnieć i uzupełnić w miarę możliwości przez bezpośrednią obserwację najbliższej okolicy. Temu celowi służy opracowanie tematu „Krajobraz najbliższej

okolicy". W związku z tym większą część czasu przeznaczonego na te zagadnienia poświęca się na lekcje w terenie. Przy okazji przeprowadza się ćwiczenia w wyznaczaniu kierunków i czytaniu planu okolicy oraz obserwacje wysokości Słońca nad widnokregiem.

Tematem jednej z pierwszych lekcji w terenie będzie obserwowanie krajobrazu ze szczególnym uwzględnieniem różnic wysokości, co powinno doprowadzić do zrozumienia pojęcia wysokości względnej.

Pojęcia poziomiczy, wysokości względnej i bezwzględnej przyśwajają sobie uczniowie zarówno podczas zajęć w terenie, jak i na ćwiczeniach w pracowni lub w klasie, posługując się modelami, np. ulepionymi z gliny lub plasteliny, oraz stosując ćwiczenia z podręcznika. Zagadnienie wzniesienia nad poziom morza należy pogłębiać i utrwalać przy omawianiu różnych krajobrazów świata.

Przy omawianiu kształtu i ruchów Ziemi opierać się trzeba na przeprowadzonych obserwacjach wysokości Słońca nad widnokregiem. Należy również przeprowadzić szereg ćwiczeń dotyczących pomiaru kąta padania promieni słonecznych i wyznaczenia kierunków. Ćwiczenia te najlepiej stosować w dniach kalendarzowych zmian pór roku. W czasie ćwiczeń z globusami wyjaśnia się, że południki i równoleżniki wyznaczają kierunki na globusie i na mapie.

W celu utrwalenia pojęcia szerokości i długości geograficznej przeprowadza się liczne ćwiczenia z globusem i mapą. Ćwiczenia te powtarza się w ciągu roku szkolnego i w następnych latach nauczania.

Do wyjaśnienia ruchów Ziemi, jej oświetlenia i stanowiska we Wszechświecie używa się globusów fizycznych, małych globusów do ćwiczeń, przystawek globusowych oraz rysunków na tablicy i ilustracji w podręczniku. Należy przy tym w formie pogadanki odwołać się do wiadomości uczniów o sztucznych satelitach i lotach kosmicznych oraz do materiału opracowanego już w związku z omawianiem typowych krajobrazów świata.

Realizując tematy o ruchu wirowym Ziemi, zwraca się uwagę

na rachubę czasu na przykładzie różnicy czasu między Polską a kilku wybranymi krajami, leżącymi na zachód i na wschód od Polski.

Dokładne opracowanie ruchu obiegowego Ziemi oraz podsumowanie dotychczasowych wiadomości o pogodzie i porach roku stanowią wstęp do nauki o klimacie. Strefy oświetlenia omawia się na przykładzie kontynentu afrykańskiego, nawiązując do poznanych uprzednio cech krajobrazowych w obszarach podbiegunowych i równikowych.

Naukę o charakterystycznych krajobrazach kuli ziemskiej powinien nauczyciel wykorzystać dla rozbudzenia i rozwijania w uczniach zainteresowań geograficznych. Jednocześnie przygotowuje się uczniów do rozumienia związków przyczynowych między różnymi zjawiskami geograficznymi oraz roli środowiska naturalnego w życiu człowieka.

Dział programu „W Europie” przewiduje dość szczegółowe opracowanie ukształtowania poziomego i pionowego. Przy omawianiu krajobrazów Europy należy porównać je z odpowiednimi krajobrazami Polski, poznanymi w klasie IV.

Przy realizacji działu „Przez Azję i Australię” powtarza się i utrwała opanowane poprzednio wiadomości, przede wszystkim jednak zaznajamia się uczniów z nowymi pojęciami: tundra, tajga, wulkany, delty rzek, jeziora bezodpływowe, różnorodność warunków klimatycznych itp.

Opracowanie działu „Od Antarktydy do Grenlandii” ma na celu zaznajomienie uczniów z takimi pojęciami, jak krajobraz polarny, noc polarna, dzień polarny, krajobraz stepowy, puszcza tropikalna, Słońce w zenicie, deszcze zenitalne, klimat gorący, oraz utrwalenie wiadomości o siatce geograficznej i położeniu geograficznym.

Poznanie krajobrazów Afryki w połączeniu z opracowanymi uprzednio ruchami Ziemi wprowadza uczniów w pojęcie stref oświetlenia i zależności stref roślinnych od szerokości geograficznej.

Krajobrazy Afryki, łącznie z analizą mapy tego kontynentu, dostarczą przykładów wysoko wzniesionych wyżyn, pustyń, wiel-

kich rzek i jezior. Na tle środowiska geograficznego ukazuje się warunki życia ludności Afryki i zwraca uwagę na proces wyzwalania się narodów kolonialnych.

W przeglądzie mapy politycznej Europy należy uwzględnić najważniejsze państwa i ich stolice, przegląd zaś polityczny pozaeuropejskich kontynentów ograniczyć do wybranych państw, na których przykładach omawiano typowe krajobrazy. Realizacja odnośnych haseł w programie wymaga jedynie pokazania na mapie danego państwa i jego stolicy oraz wytworzenie ogólnej orientacji co do jego położenia na kontynencie.

Przy zaznajamianiu uczniów z krajobrazami konieczne jest stosowanie ilustracji, tablic, fotografii, przeźroczy, filmów oraz lektury. Stosowanie tych materiałów powinno być powiązane z lokalizacją na mapie lub globusie.

Praca domowa ucznia w klasie V polega przede wszystkim na utrwalaniu i pogłębianiu wiadomości nabytych na lekcji. Podstawę tej pracy stanowi tekst odpowiedniego rozdziału w podręczniku. Nauczyciel może polecić uczniom przerobienie niektórych ćwiczeń z podręcznika lub ze zbioru ćwiczeń geograficznych po uprzednim dokładnym omówieniu pracy domowej. Wskazane jest zaczynanie ćwiczeń na lekcji, a kończenie ich w domu. W doborze prac domowych powinny dominować zagadnienia wymagające stosowania atlasu i map konturowych.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania w klasie V:

Krajobraz najbliższej okolicy	3 godz. lekc.
Mapa poziomicowa barwna	4 „ „
Globus i mapa świata	14 „ „
W Europie	8 „ „
Przez Azję i Australię	9 „ „
Od Antarktydy do Grenlandii przez Amerykę	9 „ „
Ruchy Ziemi	10 „ „
W Afryce	7 „ „

W nauczaniu geografii w klasie VI podstawowym zadaniem jest zaznajomienie uczniów z warunkami naturalnymi oraz charakterystycznymi cechami krain geograficznych Polski. Na tym tle omawia się działalność gospodarczą człowieka, wykorzystanie przez niego sił przyrody i bogactw naturalnych, wskazując przy tym na zmiany, jakie dokonują się w Polsce Ludowej, i na perspektywy dalszego rozwoju gospodarczego kraju.

Szczególłą uwagę zwrócić należy na:

- opanowanie przez uczniów podstawowych wiadomości z geografii fizycznej Polski,
- poznanie najważniejszych cech krajobrazowych poszczególnych krain,
- zdobycie najważniejszych wiadomości o ludności i gospodarce kraju,
- poznanie najważniejszych cech własnej krainy geograficznej i najbliższej okolicy.

Nauczanie geografii w klasie VI powinno również doprowadzić do zdobycia następujących umiejętności:

- posługiwanie się mapą fizyczną Polski, mapami klimatycznymi, gleb i bogactw naturalnych,
- wskazywanie na mapie Polski poznanych krain, ważniejszych miejscowości, gór i rzek,
- określanie położenia geograficznego dowolnych punktów w Polsce,
- rozpoznawanie kilku najpospolitszych skał i gleb, występujących w Polsce, a w szczególności w najbliższej okolicy,
- prowadzenie prostych obserwacji meteorologicznych.

Materiał nauczania geografii regionalnej Polski przyczynia się do zrozumienia życia ekonomicznego i społecznego naszego kraju, rozwijania postawy obywatelskiej uczniów i czynnego ich stosunku do budownictwa socjalistycznego. Na materiale tym

uczy się rozumienia i właściwej oceny kształtowania się nowych stosunków w mieście i na wsi, piękna i bogactwa naszego kraju, rozwoju jego gospodarki i kultury oraz wielkiego wysiłku ludzi pracy, wkładanego w budowę nowego ustroju.

Po opracowaniu ogólnych zagadnień gospodarki kraju omawia się najważniejsze cechy gospodarki danej krainy i najbliższej okolicy. Uczeń, kończący kurs geografii w szkole podstawowej, powinien znać cechy geograficzno-gospodarcze kraju i orientować się co do udziału własnej miejscowości (miasta lub jego dzielnicy, wsi i jej okolic) i regionu, do którego ona należy, w gospodarce ogólnokrajowej oraz jego tendencji rozwojowych.

Realizacja programu nauczania geografii w klasie VI wymaga prowadzenia ćwiczeń i obserwacji w terenie oraz bliższych i dalszych wycieczek. W ciągu roku szkolnego należy zorganizować w tej klasie w okresie jesiennym lub wiosennym co najmniej dwie wycieczki kilkugodzinne i jedną dalszą o charakterze krajoznawczym. Na wycieczkach kilkugodzinnych prowadzi się z uczniami obserwacje form powierzchni, wód, zwraca uwagę na skały i praktyczne ich wykorzystanie, na rodzaje gleb i stosowane na nich uprawy, wyjaśnia się zależności osadnictwa od warunków naturalnych, szaty roślinnej, rozmieszczenia zakładów przemysłowych i in. Na wycieczkach tych prowadzi się również ćwiczenia w czytaniu i orientowaniu się według planu lub mapy okolicy i jeżeli warunki terenu na to pozwalają, pokazuje się dział wód i wprowadza pojęcie dorzecza.

Wycieczka dalsza daje możliwość poznania środowiska geograficznego różnego od tego, w którym znajduje się szkoła, i umożliwia porównanie elementów odmiennych krajobrazów oraz typów działalności gospodarczej człowieka.

Podstawowymi pomocami niezbędnymi w nauczaniu geografii regionalnej Polski są mapy (fizyczna, administracyjna, klimatyczna, uproszczone mapy gleb i bogactw naturalnych), kolekcje skał, gleb, obrazy, przeźrocza i pomoce audiowizualne oraz popularnonaukowa literatura geograficzna.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania w klasie VI:

Ogólny przegląd środowiska geograficznego Polski	20 godz. lekc.
Przegląd krain naturalnych Polski	32 „ „
Ludność i gospodarka Polski	12 „ „

KLASA VII

W wyniku nauczania geografii w klasie VII uczniowie powinni opanować ogólne wiadomości z geografii fizycznej oraz wiadomości o środowisku geograficznym, ludności i gospodarce państw europejskich i azjatyckich. Powinni również osiągnąć sprawność w posługiwaniu się mapami fizycznymi i politycznymi Europy i Azji oraz mapami państw europejskich.

Ogólny przegląd Europy i Azji należy oprzeć na materiale, jaki uczniowie opanowali w kursie geografii klasy V. Realizacja szczegółowych tematów z geografii regionalnej daje sposobność do dalszego uzupełniania wiadomości z geografii ogólnej i pogłębienia umiejętności, np. czytania map i posługiwania się nimi, określania długości, szerokości i rozciągłości geograficznej, określania kierunków na mapach na podstawie południków i równoleżników, wyprowadzania wniosków z poznanych faktów.

Przy opracowywaniu materiału nauczania należy stale sprawdzać, czy uczniowie rozumieją pojęcia i terminy, którymi się posługują, czy mają wystarczające wiadomości, np. o ruchach Ziemi, strefach oświetlenia, różnicy czasu. W przypadku stwierdzenia braków w wiadomościach uczniów, należy je uzupełniać na konkretnych przykładach omawianych tematów. Tak np. omówienie klimatu Europy i Azji daje możliwość powtórzenia i uporządkowania oraz uzupełnienia wiadomości uczniów o czynnikach kształtujących klimat.

Ogólnego przeglądu kontynentów należy dokonać przede wszystkim na podstawie map. Ułatwia to uczniom wzrokowe i pamięciowe opanowanie materiału, wyrabia orientację na mapie

i uczy analizowania zjawisk oraz szukania współzależności między nimi.

Należy także stosować ćwiczenia na mapkach konturowych. Ćwiczenia te mają na celu utrwalenie obrazu rozmieszczenia poznanych gór, mórz, rzek itp.

Omawiając państwa europejskie, zwraca się szczególną uwagę na charakterystykę środowiska geograficznego i na tym tle przedstawia się stosunki gospodarczo-społeczne i polityczne. Całość kursu daje możliwość zaznajomienia uczniów z warunkami życia i pracy w różnych państwach europejskich oraz poznania wzajemnych stosunków pomiędzy tymi państwami. Stosując konieczną na tym poziomie selekcję materiału, trzeba starać się uwypuklić główne kierunki działalności gospodarczej danego państwa.

Wysuwając na czoło zasadnicze, charakterystyczne dla omawianego państwa zagadnienia, nauczyciel zmierza jednak do tego, by uczniowie uzyskali możliwie pełny jego obraz geograficzny, zawierający pewne stałe elementy, jak: położenie, ukształtowanie powierzchni, klimat, sieć wodna.

W nauczaniu geografii regionalnej Europy i kontynentów pozaeuropejskich należy w miarę możliwości nawiązywać do wiadomości o Polsce.

Nauczanie geografii regionalnej powinno być aktualizowane i wiązane z bieżącym życiem przez wykorzystanie prasy, publikacji popularnonaukowych, roczników statystycznych, encyklopedii, radia, filmu i telewizji oraz wiadomości z własnego środowiska.

Ważną rolę w pogłębianiu i uzupełnianiu wiadomości uczniów o różnych krajach odgrywają wycieczki do muzeów i na wystawy, gdzie mogą się zaznajomić z krajobrazem i kulturą oraz z warunkami życia ludności różnych obszarów świata.

Wycieczki dalsze o charakterze krajoznawczym powinny być w tej klasie wykorzystane do porównania zjawisk omawianych przy charakteryzowaniu różnych krajów europejskich z podobnymi zjawiskami na obszarze Polski. Na przykład zjawiska kra-

sowe, występujące na obszarze Pienin czy Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, można porównać ze zjawiskami krasowymi Jugosławii, krajobraz tatrzański z krajobrazem alpejskim.

W klasie VII nauczyciel kontynuuje ćwiczenia i obserwacje geograficzne z klas poprzednich. Powinny one objąć:

— ćwiczenia w czytaniu i analizowaniu map fizycznych, klimatycznych, bogactw naturalnych i politycznych Europy i Azji,

— ćwiczenia na globusie i na mapach w oznaczaniu długości, szerokości i rozciągłości geograficznej oraz w obliczaniu różnicy czasu na podstawie różnicy długości geograficznej i długości geograficznej na podstawie czasu,

— ćwiczenia w terenie z planem lub mapą okolicy, orientowanie mapy; ćwiczenia z kompasem,

— obserwacje meteorologiczne, pożądane szczególnie w szkołach wiejskich i w małych miastach jako kontynuacja obserwacji prowadzonych w klasie VI.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania w klasie VII:

Europa i Azja	11	godz.	lekc.
Socjalistyczne kraje Europy	16	„	„
Kapitalistyczne kraje Europy	16	„	„
Chińska Republika Ludowa	4	„	„
Pozostałe kraje Azji	17	„	„

KLASA VIII

Materiał nauczania geografii w klasie VIII obejmuje podstawowe wiadomości z geografii fizycznej Afryki, Ameryki i Australii oraz najważniejsze wiadomości o ludności i gospodarce państw pozaeuropejskich, o życiu gospodarczym Polski i jej udziale w gospodarce światowej.

Realizacja programu pozwala również na kształtowanie umiejętności posługiwania się mapami fizycznymi i politycznymi kontynentów i państw pozaeuropejskich, a w szczególności:

— analizowania map różnej treści (fizycznych, bogactw naturalnych, gleb, klimatu, rozmieszczenia ludności) oraz wyciągania wniosków na ich podstawie,

— analizowania zestawień liczbowych oraz czytania i sporządzania wykresów,

— porównywania omawianych państw między sobą i z Polską pod względem obszaru, położenia geograficznego, ukształtowania powierzchni, bogactw mineralnych, klimatu, sieci wodnej, ludności i stosunków gospodarczych.

Nauczanie geografii regionalnej krajów Afryki, Ameryki i Australii opiera się w klasie VIII na takich samych zasadach, jak nauczanie geografii regionalnej Europy i Azji w klasie VII. Omawianie różnych państw jest zawsze poprzedzone przeglądem ogólnym kontynentu, na którym się ono znajduje. Daje to okazję do powtarzania i uzupełniania elementów geografii ogólnej, poznanych w klasach niższych.

Przy omawianiu wymienionych w programie państw główny nacisk należy położyć na charakterystykę środowiska geograficznego i na tym tle omówić najbardziej typowe cechy gospodarcze i społeczno-polityczne danego kraju. Państwa nie wymienione w programie należy uwzględnić tylko przy przeglądzie mapy politycznej.

Geografia regionalna świata odgrywa ważną rolę w przygotowaniu uczniów do właściwego rozumienia zjawisk występujących w świecie. Uczniowie poznają różne kraje i różne ustroje, narody o różnym stopniu rozwoju, poznają zależności między państwami i narodami.

Program klasy VIII kończy się tematem „Polska w życiu polityczno-gospodarczym świata”. W klasie VI uczniowie poznali geografję Polski w ujęciu regionalnym, z dużą przewagą elementów geografii fizycznej. Stąd wysuwa się konieczność uzupełnienia tych wiadomości w klasie VIII kursem geografii gospodarczej

Polski, w którym uwzględnia się osiągnięcia i rozwój głównych gałęzi gospodarki narodowej oraz stosunki gospodarcze Polski z państwami świata. Pozwoli to na wytworzenie w umyśle uczniów pełnego obrazu kraju ojczystego, zrozumienia miejsca Polski wśród państw świata i jej roli we współpracy międzynarodowej.

Na zakończenie kursu geografii w szkole podstawowej dokonuje się zwięzłego powtórzenia geografii regionalnej świata w formie przeglądu mapy politycznej świata.

Niezbędnymi pomocami w nauczaniu geografii w klasie VIII są: mapy, ilustracje, odpowiednio dobrane opisy z literatury podróźniczej lub literatury pięknej, przeźrocza i film oraz materiał liczbowy zawarty w podręczniku i aktualizowany danymi z prasy bieżącej i rocznika statystycznego. Ważną pomocą są również zbiory ćwiczeń geograficznych.

Podobnie jak w klasie VII, należy również i w klasie VIII zorganizować wycieczkę, która miałaby na celu poznanie niektórych zagadnień z zakresu geografii gospodarczej Polski. Oprócz tego w miarę możliwości należy urządzać wycieczki do muzeów i na wystawy, na których uczniowie mogą zaznajomić się z krajobrazem i kulturą krajów pozaeuropejskich.

Ćwiczenia i obserwacje geograficzne w klasie VIII stanowią kontynuację tego typu zajęć z lat poprzednich. Powinny one objąć:

— ćwiczenia w czytaniu i analizowaniu map: fizycznych, bogactw naturalnych, gleb, klimatu, ludności, gospodarczych i politycznych kontynentów oraz wybranych państw,

— ćwiczenia na globusie i na mapach w oznaczaniu współrzędnych geograficznych oraz obliczanie różnicy czasu,

— ćwiczenia z mapami konturowymi na tematy z przerabianego materiału,

— ćwiczenia z rocznikiem statystycznym i innymi materiałami statystycznymi,

— obserwacje meteorologiczne — jako kontynuacja obserwa-

cji prowadzonych w klasach niższych; opracowywanie wyników obserwacji meteorologicznych, porównywanie ich z komunikatami PIHM,

— zaznajamianie się z rodzajami gleb w okolicy i stosowanymi na nich uprawami; poznawanie gospodarstw rolnych w najbliższej okolicy,

— poznawanie najważniejszych przedsiębiorstw przemysłowych w danej miejscowości i w najbliższej okolicy,

— sporządzanie wykazów i zestawień, ilustrujących współpracę Polski z innymi krajami oraz rozwój i osiągnięcia różnych gałęzi gospodarki narodowej.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działań materiału nauczania w klasie VIII:

Afryka	10	godz.	lekc.
Ameryka Północna	11	„	„
Ameryka Środkowa i Południowa	13	„	„
Australia i Antarktyda	4	„	„
Przegląd państw na mapie politycznej świata	6	„	„
Polska w życiu polityczno-gospodarczym świata	20	„	„

